

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kouri, Suvi

Title: Naisten asema ja rooli Puolustusvoimissa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: ©2020 Laajan turvallisuuden verkosto WISE ry

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kouri, S. (2020). Naisten asema ja rooli Puolustusvoimissa. In A. Mäki-Rahkola (Ed.), Naiset kriisejä hallitsemassa : päätöslauselman 1325 kaksi vuosikymmentä (pp. 140-153). Laajan turvallisuuden verkosto WISE.

https://www.widersecurity.fi/uploads/1/3/3/8/13383775/wise_naiset_kriisej%C3%A4_hallitsemassa_final.pdf

Naisten asema ja rooli Puolustusvoimissa

Johdanto

”Mikä sai naisen lähtemään armeijaan?” Kysymys toistui useampaan otteeseen vuoden aikana suorittaessani naisten vapaaehtoista asepalvelusta. Astuin palvelukseen vuoden 2000 heinäkuussa, jolloin naisia oli ollut varusmiehinä vajaat viisi vuotta. Tänä vuonna naisten vapaaehtoisen asepalveluksen mahdollistavan lain voimaantulosta ja ensimmäisten naisten palvelukseen astumisesta tulee kuluneeksi kaksikymmentäviisi vuotta. Se on samalla sekä pitkä että lyhyt aika. Paljon on muuttunut siitä, kun itse palvelin varusmiehenä. Nainen on kuitenkin sotilana yhä erikoisuus: aiheesta keskustellaan, sitä joutuu perustelemaan ja edelleen on niitä, joiden mielestä nainen ei kuulu armeijaan tai sotilaaksi. Kysymys naisten asemasta ja roolista Suomen puolustusvoimissa on hyvin monisyinen. Se sijoittuu historiallisesti ja globaalisti laajempaan kokonaisuuteen, jossa naisen paikka on tiukasti rajattu ja rajoitettu. Sota ja sotilaan tehtävä ovat perinteisesti olleet miesten aluetta – toki poikkeuksia löytyy niin Suomen kuin maailmankin historiasta. Naisten tehtävänä on kuitenkin pääasiassa ollut erilaiset tuki- ja huoltotoimet, kun miehet ovat hoitaneet varsinaiset taistelutehtävät.

Suomenkaan todellisuudessa kysymys naisista sotilaina ei ole irrallinen isommasta kuvasta. Suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän myötä puo-

lustusvoimien ja yhteiskunnan suhde on muodostunut hyvin tiiviiksi. Asevelvollisuusjärjestelmällä on suuret vaikutukset suomalaisen yhteiskunnan monelle eri saralle, eikä vähiten esimerkiksi työelämään. Asevelvollisuuden ulottuessa vain miespuolisiin Suomen kansalaisiin järjestelmä osaltaan ylläpitää ja vahvistaa niin turvallisuuden kentän kuin yleisemmin työelämän sukupuolittuneisuutta ja segregaatia. Segregatio ei koske vain ammattialojen eriytymistä sukupuolen mukaan, vaan myös naisten ja miesten erilaista urakehitystä ja sijoittumista johtotehtäviin.

Tarkastelen tässä artikkelissa naisten asemaa ja roolia puolustusvoimissa. Ensimmäisessä taustoittavassa luvussa pohdin lyhyesti naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen johtanutta kehitystä sekä naisten asepalvelukseen liittyviä haasteita ja vaikutuksia. Sen jälkeen pureudun upseerinaisten asemaan ja rooliin Puolustusvoimissa, ja lopuksi visioin hieman tulevaisuutta näihin teemoihin liittyen. Hyödynnän artikkelissa muun tutkimustiedon ohella myös tekeillä olevaa väitöskirjatutkimustani upseerinaisten integroitumisesta Suomen puolustusvoimiin.

Naisten vapaaehtoinen asepalvelus

Itsenäisen Suomen historiassa naisten rooli suhteessa asevoimiin on hieman vaihdellut. Pääasiassa naiset ovat toimineet erilaisissa tukitehtävissä ilman osallistumista varsinaisiin sotatoimiin tai sotilaan tehtäviin. Jälkimmäisen osalta tapahtui muutos vasta vuonna 1995, kun asepalvelus ja sen myötä myös ammattisotilaan tehtävä avattiin naisille. Sitä ennen naisia oli ollut sotilaina käytännössä vain punaisten riveissä vuoden 1918 sodan aikana. Suomen sisällissodan aikana myös valkoisten puolella olevien naisten keskuudessa oli esiintynyt halukkuutta osallistua sotilaina taistelutoimiin, mutta valkoisia johtava kenraali Mannerheim eväsi yksiselitteisesti tämän tehtävän naisilta. Hänen mukaansa sota oli yksinomaan miesten oikeus ja velvollisuus ja naisia tarvittiin tukitehtäviin. Valkoisten voitettua sodan suojeluskuntien perintönä asevoimien tukitehtävien hoitamista jatkoi Lotta Svärd -järjestö, jolla sittemmin oli merkittävä rooli talvi- ja jatkosodassa. Sodan jälkeen järjestö jouduttiin monen muun järjestön tavoin lakkauttamaan, mutta käytännössä se jatkoi huolto- ja avustustoimintaa Naisten Huoltosäätiön nimen alla.¹ Rauhanajan

¹ Latva-Äijö, A. (2004). Lotta Svärdin synty, Järjestö, armeija, naiseus 1918–1928. Diss. Helsinki: Otava.

armeijan riveissä työskenteli kyllä naisia, mutta hyvin pitkään tehtävät rajoituivat hallintoon, huoltoon ja muihin tukitehtäviin niin kutsutun ydintyön eli sotilaan tehtävän säilyessä edelleen naisten ulottumattomissa.

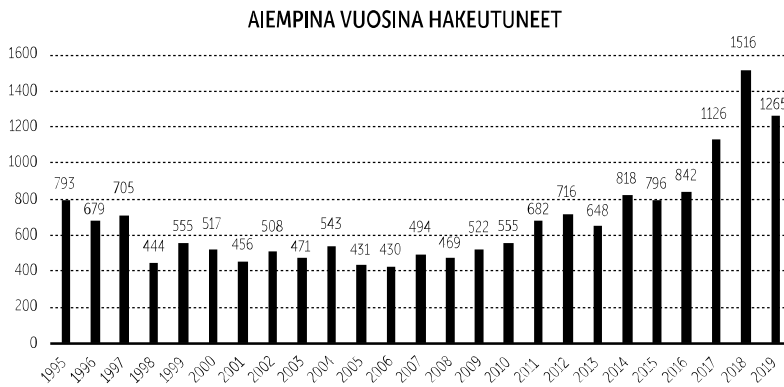
Suomen puolustusministerinä vuosina 1990–1995 toimineella Elisabeth Rehnillä oli keskeinen rooli rauhanturvatehtävien avaamisessa naisille. Ensimmäiset suomalaiset naiset lähetettiin maailmalle vuonna 1991 ilman asepalveluksen käymistä, mutta Rehnin myötävaikutuksesta käynnistettiin selvitys myös asepalveluksen avaamisesta naisille. Naisten vapaaehtoista asepalvelusta valmistelemaan perustettu toimikunta esitti mietinnössään, että naisille avattaisiin mahdollisuus hakeutua asepalvelukseen. Naisten koulutus haluttiin toteutettavan mahdollisimman vähäisin erityisjärjestelyin. Kaikki koulutus ja tehtävät haluttiin avata niille, joilla vaaditut edellytykset täyttyvät sukupuolesta riippumatta.²

Ensimmäisessä haussa naisia haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen 793. Parin vuoden kuluessa hakijoiden määrä alkoi vakiintua 400–600 tietämille, mutta viime vuosina hakijoiden määrä on ollut rajussa nousussa. Vuonna 2017 hakijoiden määrä ylitti ensimmäistä kertaa tuhannen hakijan rajan ja heti seuraavana vuonna jo 1 500 rajan (ks. Taulukko 1). Naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuvien määrän noususta sekä vapaaehtoisen maanpuolustuksen suosioista voi päätellä, että osallisuus maanpuolustukseen ja laajemmin turvallisuuden tuottamiseen kiinnostaa naisia yhä enemmän. Varusmiesten kokonaismäärästä (n. 24 000 vuosittain) naisia on kuitenkin edelleen vain noin 3 prosenttia. Vuodesta 1995 alkaen naisia on koulutettu Puolustusvoimien reserviin yli 8 600. Heistä 65–70 prosenttia on käynyt johtajakoulutuksen, kun miehillä vastaava luku on noin 30 prosenttia.³ Ammattisotilaista naisia on Puolustusvoimien viimeisimmän henkilöstötilinpäätöksen mukaan aliupseereista 6,9 prosenttia, upseereista 2,4 prosenttia, erikoisupseereista 2,4 prosenttia ja opistoupseereista 0,7 prosenttia.⁴ Naisten prosenttiosuus kyseisissä henkilöstöryhmissä ei ole viime vuosina juuri muuttunut. Nähtäväksi jää, miten naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suosion kasvu vaikuttaa ammattisotilaaksi hakeutuvien naisten määrään.

² Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunta (1993). Naisten vapaaehtoinen asepalvelus: naiset ja sotilaallinen maanpuolustus -toimikunnan mietintö. Puolustusministeriö, Helsinki.

³ Maavoimien tiedotteet 6.3.2019. Saatavilla: https://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yli-1200-naista-haki-asepalvelukseen (luettu 28.2.2020).

⁴ Puolustusvoimat (2018). Puolustusvoimien henkilöstötilinpäätös. Helsinki: Pääesikunta.

Taulukko 1. Naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneiden määrät vuosina 1995–2019.⁵

Sytä naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta kasvaneeseen suosioon on esitetty useasta paikasta. Pirkanmaalla toteutettiin vuonna 2014 kokeilu, jonka avulla pyrittiin selvittämään henkilökohtaisen rekrytointikirjeen vaikutusta naisten asepalvelukseen hakeutumiseen. Pirkanmaan aluetoimisto lähetti alueellaan vuosina 1994–1995 syntyneille naisille vapaaehtoista asepalvelusta esittelevän kirjeen. Tiedon lisäämisellä on varmasti oma roolinsa, mutta yksittäisen ja vain tietyille alueelle jääneen kokeilun vaikutuksia on hankala arvioida. Julkisessa keskustelussa on myös spekuloitu huonojen taloudellisten aikojen vaikutusta naisten lisääntyvään halukkuuteen suorittaa asepalvelus. Myös tämä selitys horjuu sen myötä, että taloudellisen tilanteen muutokset eivät ole suuresti vaikuttaneet hakijamäärään viime vuosina.

Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskus toteutti vuonna 2017 Puolustusvoimien toimeksiannosta tutkimuksen naisten ja miesten vuorovaikutuksesta ja osallisuudesta asepalveluksessa.⁶ Tutkimus oli jatkoa vuonna 2012 julkaistulle tasa-arvotutkimukselle. Vuoden 2017 raportti osui ajankoh-

⁵ Maavoimien tiedotteet 6.3.2019. Saatavilla: https://maavoimat.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yli-1200-naista-haki-asepalvelukseen (luettu 28.2.2020).

⁶ Leinonen, M. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Nikkanen, R. (2017). Naisten ja miesten vuorovaikutus ja osallisuus asepalveluksessa tasa-arvon näkökulmasta. Working Papers 96. Tampere: Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto.

taan, jolloin #metoo-kampanja oli käynnissä ja keskustelu häirinnästä kävi vilkkaana. Raportti herätti suurta kiinnostusta, ja naisten armeijassa kokemasta sukupuoleen liittyvästä syrjinnästä ja seksuaalisesta häirinnästä uutisoitiin laajasti. Raportin mukaan varusmiespalveluksessa olleista naisista 27 prosenttia oli kokenut sukupuolista häirintää. Samaan keskusteluun osallistui Kaisa-Maria Tölli kirjallaan "Häiriö! Nainen intissä".⁷ Hän käsitteli kirjassaan niin omia kokemuksiaan asepalveluksesta kuin haastattelemiensa naisten kertomuksia nimenomaan kielteisistä kokemuksista asepalveluksen aikana. Töllin kirja herätti paljon keskustelua ja varsinkin voimakkaitakin reaktioita. Asepalvelus ja naisten osallisuus siihen ovat Suomessa selkeästi aihealueita, joista ihmisillä, erityisesti miespuolisilla, on paljon sanottavaa.

Vuonna 2018 vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneiden naisten määrä ylitti 1 500 ja seuraavanakin vuonna hakijoita oli reilusti yli 1 000. Kielteisestäkin julkisuudesta huolimatta armeijasta ja naisista uutisoiminen näyttää vaikuttavan myönteisesti kiinnostukseen suorittaa vapaaehtoinen asepalvelus. Yhtenä kannustavana tekijänä hakeutumiseen on ollut televisiossa pyörivä kotimainen sarja Naissotilaat, jossa kuvataan asepalvelusta suorittavien naisten arkea varuskunnassa. Kyseisen sarjan myönteisenä puolelta on ehdottomasti se, että se kuvaa niin sanotusti "tavallisia naisia" ja normalisoi naista sotilaan roolissa. Yhteenvedonä edellisistä voi todeta, että tiedon lisääminen tavalla tai toisella vaikuttaa naisten kiinnostukseen hakeutua asepalvelusta suorittamaan. Yksi keino tiedon lisäämiseen olisi kutsuntojen avaaminen myös naisille. Parhaillaan käynnissä olevaa keskustelua kutsuntojen laajentamisesta kommentoin tämän artikkelin viimeisessä luvussa.

Asepalveluksen suorittaminen antaa naisille mahdollisuuden hakeutua sellaisiin koulutuksiin ja työtehtäviin, joissa se on vaatimuksena tai joissa sen suorittamisesta on hyötyä. Tällaisia ovat ammattisotilaan työn lisäksi myös monet muut turvallisuusalan tehtävät. Asepalveluksen käymisellä voi olla myös yleisemmin myönteisiä vaikutuksia työnhaussa ja työelämässä. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) julkaiseman tutkimuksen⁸ mukaan varusmiesajan tupakaverit vaikuttavat niin kouluttautumiseen kuin menestymiseen työmarkkinoilla. Hyvätuloisista perheistä olevat varusmiehet saattavat lisätä huonotuloisempien todennäköisyyttä hakeutua yliopistoon

⁷ Tölli, K-M. (2018). Häiriö! Nainen intissä. Jyväskylä: Docendo Oy.

⁸ Einiö, E. (2019). Mixing the Rich and Poor. The Impact of Peers on Education and Earnings. Helsinki: VATT Working Papers 128.

ja opiskella pidempään. Sen sijaan työmarkkinoilla menestymiseen oli vaikutusta vain sellaisilla varusmiehillä, joiden vanhemmat olivat hyvätulaisia. Näin ollen voi todeta varusmiesajan sekä uusintavan että purkavan yhteiskunnallista eriytymistä eri sosiaaliryhmien välillä. Huomionarvoista on myös se, että käytännössä suurin osa naisista jää täysin näiden verkostojen ulkopuolelle. Tämä koskee myös niitä naisia, jotka suorittavat asepalveluksen, sillä naiset ovat nykyisessä systeemissä majoittuneina omissa tuvissaan.

Pohjoismaiden puolustuspoliittiset ratkaisut ovat erilaisia, mutta niissä on myös yhtymäkohtia, kuten pohjoismaisissa hyvinvointiyhteiskunnan malleissa. Erityisesti Norja ja Ruotsi toimivat hyvänä vertailukohtana suomalaisen yhteiskuntaan ja asevelvollisuusjärjestelmään. Suurimpia eroja puolustuspoliittisesti ovat Norjan NATO-jäsenyys sekä Norjan ja Ruotsin Suomea pienempi sodanajan joukkojen koko. Norjassa sodanajan vahvuus on 83 000,⁹ Ruotsissa nykyinen sodanajan vahvuus on 60 000, mutta parlamentaarinen puolustusvaliokunta on ehdottanut määrän nostamista 90 000:een.¹⁰ Suomessa sodanajan joukkojen koko on 280 000 eli merkittävästi suurempi.¹¹

Norjassa on siirrytty vuonna 2016 sukupuolineutraaliin ja käytännössä valikoivaan asepalvelukseen. Ruotsi palautti aiemmin lakkauttamansa asevelvollisuuden voimaan vuonna 2017 ja siirtyi samalla Norjan tavoin sukupuolineutraaliin valikoivaan malliin. Norjan asevoimissa on asetettu tavoitteeksi nostaa naisten määrä 20 prosenttiin.¹² Tutkimusten mukaan vähemmistön määrän noustessa yli 15 prosentin ainokaisasemasta johtuvat ilmiöt vähenivät huomattavasti.¹³ Norjan asevoimissa on ollut käytössä myös miesten ja naisten yhteistuvat. Yhteistupien myötä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvä kiusaaminen ja häirintä sekä ulkopuolisuuden kokeminen ovat vähentyneet. Myös Suomen puolustusvoimissa aloitetaan 1.4.2020 kokeilu yhteistupien osalta.¹⁴ Kokeilu toteutetaan Reserviupseerikoulussa ja sitä on myöhemmin tarkoitus laajentaa myös muihin joukko-osastoihin. Yhteistu-

⁹ Norwegian Armed Forces (2020). Kotisivu. Saatavilla: <https://forsvaret.no/en/organisation> (luettu 28.2.2020).

¹⁰ Juonala, J. (2020). Ruotsi vahvistaa Tukholman ja Göteborgin puolustusta – uusia taisteluosastoja perustetaan. Iltasanomat 14.1.2020. Saatavilla: <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000006372812.html> (luettu 28.2.2020).

¹¹ Valtioneuvoston kanslia (2017). Valtioneuvoston puolustusselonteko. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017.

¹² Steder, F. B. (2014). Is it Possible to Increase the Share of Military Women in the Norwegian Armed Forces? *International Relations and Diplomacy*, 2(5), 293–309.

¹³ Ks. esim. Kanter, R. M. (1977). *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.

¹⁴ Aiheesta uutisoi mm. Hämeen sanomat 25.10.2019. Simola, A. (2019). Puolustusministeri Kaikkonen: Yhteistuvat kokeiluun vasta keväällä Reserviupseerikoulussa. Saatavilla: <https://www.hameensanomat.fi/kanta-hame/puolustusministeri-kaikkonen-yhteistuvat-kokeiluun-vasta-kevaalla-reserviupseerikoulussa-916809/> (luettu 28.2.2020).

pien perusteluina on käytetty yhteisöllisyyden lisäämistä ja tiedonkulun parantamista. Tutkimuksen mukaan asepalvelusta suorittavista naisista suurin osa kannattaa yhteistupiin siirtymistä.¹⁵

Yhteistupien kokeileminen on myönteinen merkki siitä, että tasa-arvoon liittyvät haasteet ja naisten kielteiset kokemukset asepalveluksesta otetaan vakavasti ja niihin pyritään löytämään ratkaisuja. Tutkimustieto ja naapurimaista saadut kokemukset ja esimerkit auttavat ratkaisujen etsinnässä. Voisi kuitenkin toivoa, että Suomessakin yhä yksiselitteisemmin pyrittäisiin lisäämään naisten määrää asepalveluksessa ja se otettaisiin selkeästi tavoitteeksi. Tämä vaatii taakseen myös poliittista tahtoa. Jokainen suomalainen ammatillisotilas aloittaa urapolkunsa suorittamalla ensin asepalveluksen. Seuraavassa luvussa käsittelem upseerin ammatin valinneiden naisten asemaa Puolustusvoimissa liittäen sen työelämän viitekehukseen.

Upseerinaisten rooli ja paikka Suomen puolustusvoimissa

Tyypillinen piirre suomalaisessa yhteiskunnassa ja erityisesti työelämässä on, ettei sukupuolesta juuri haluta puhua.¹⁶ Sukupuolineutraalius nähdään usein merkkinä tasa-arvosta, mutta se voi myös osaltaan ylläpitää sukupuoleen perustuvia hierarkioita ja eroja.¹⁷ Puolustusvoimissa kiinnitettiin paljon huomiota kielenkäyttöön, kun ensimmäiset naiset astuivat asepalvelukseen. Virallisissa puheissa ja ohjesäännöissä kieli muutettiin sukupuolineutraaliksi, mutta arjen käytänteissä muutokset ovat hitaampia.

Työelämän kontekstissa sukupuolta harvemmin halutaan nostaa esille ja siitä puhuminen voidaan kokea kiusalliseksi, turhaksi ja negatiiviseksi. Oma tutkimustani varten haastattelemani upseerinaiset puhuvat tietynlaisesta sotilaan sukupuolettomuudesta, mutta tuovat kuitenkin esiin sukupuoleen liittyviä ristiriitoja sekä näennäisen sukupuolineutraaliuden takana piileviä maskuliinisia normeja ja arvostuksia.¹⁸ Sukupuolineutraaliuden korostamisessa on kyse myös siitä, että tällöin organisaation sukupuolittuneet järjestyk-

¹⁵ Leinonen, M. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Nikkanen, R. (2017). Naisten ja miesten vuorovaikutus ja osallisuus asepalveluksessa tasa-arvon näkökulmasta. Working Papers 96. Tampere: Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto.

¹⁶ Korvajärvi, P. (1996). Sukupuoli työpaikalla. Teoksessa Kinnunen, M. & Korvajärvi, P. (toim.). Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä: Vastapaino, 89–108.

¹⁷ Korvajärvi, P. & Kinnunen, M. (1996). Lopuksi: työelämän sukupuolistaminen. Teoksessa: Kinnunen, M. & Korvajärvi, P. (toim.). Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Jyväskylä: Vastapaino, 235–240.

¹⁸ Kouri, S. (2018). Upseerinaisten sukupuolen tekemisen tavat. Sukupuolentutkimus-Genusforskning 31(2), 9–22.

set eivät näyttäyty yksilölle yhtä rajoittavina, vaan jättävät tilaa toimijuudelle.¹⁹ Silloin asiat vaikuttavat olevan kiinni itsestä, ei sukupuolesta.

Sukupuoli ja sen merkityksellisyys tulevat kuitenkin näkyviin, kun sukupuoliin liitettyjä normeja ja rajoja rikotaan. Tämän vuoksi sukupuolesta puhuminen, sen konfliktointi ja näennäisen sukupuolineutraaliuden purkaminen on tärkeää. Valitessaan asepalveluksen tai sotilaan ammatin nainen valitsee ja toimii sekä kulttuurisesti sukupuoleen liitettäviä normeja että sotiluuteen liitettäviä maskuliinisia normeja vastaan. Perinteinen ja stereotyyppinen käsitys sotilaasta perustuu kulttuurisesti miehiin liitettävälle, maskuliiniseksi koodatuille ominaisuuksille: fyysisesti vahva ja kykenevä, rationaalinen, kontrolloitu ja päättäväinen.²⁰ Naisten sopimattomuutta sotilaaksi on historiallisesti perusteltu juuri naisiin stereotyyppisesti liitettävillä ominaisuuksilla, joiden on katsottu olevan epäedullisia sotilaille. Erityisesti naisten ja miesten fyysiset erot ovat edelleen suuressa roolissa, kun keskustellaan naisten kyvykkyydestä sotilaina. Sotilaan fyysiset ominaisuudet ovat kuitenkin muuttuneet vähemmän merkittäviksi sodankäynnin muuttuessa yhä enemmän teknologiaa hyödyntäväksi.²¹

Vaikka sotilaan tehtävät ovat auki kaikille sukupuolesta riippumatta, naisten ulossulkemista tapahtuu edelleen paljon epävirallisen ja usein myös hyvin hienovaraisen puheen ja toiminnan kautta. Tästä voi olla vaikea saada kiinni, ja siihen on myös vaikea puuttua ja vaikuttaa. Jos traditionaalisen ammatinharjoittajan, kuten tässä sotilaan, ammatillinen identiteetti rakentuu vahvasti sotilaan maskuliinisten normien ja ideaalien varaan, naiset sotilaina uhkaavat myös yksilön kuvaa itsestään.²² Miesvaltaisessa organisaatiossa työskentelevien, kiusaamisen ja häirinnän kohteeksi joutuneiden naisten itsetunto ja itseluottamus horjuvat ja kokemukset alentavat myös ammatillisten suoritusten merkityksellisyyttä ja arvoa. Tutkimuksessa sukupuolten tasa-arvoa Puolustusvoimissa havaittiin sotilasmiesten ja sotilasnaisten käsitysten

¹⁹ Vehviläinen, M. (2009) Naisten toimijuudet tietotalouden välittäjätyössä. *Naistutkimus* 22(4), 18–29.

²⁰ Goldstein, J.S. (2001). *War and Gender. How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. Cambridge: Cambridge University Press. Via, S. (2010). *Gender, Militarism, and Globalization: Soldiers for Hire and Hegemonic Masculinity*. Teoksessa: Sjöberg, L. & Via, S. (toim.). *Gender, War and Militarism. Feminist Perspectives*. Santa Barbara, California: Praeger Security International, 42–53.

²¹ King, A. (2013). *The Combat Soldier: Infantry Tactics and Cohesion in the Twentieth and Twenty-first Centuries*. Oxford: Oxford University Press.

²² Giddens, A. (1995). *Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa*. Teoksessa: Beck, U. & Giddens, A. & Lash, S. *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino, 83–152.

naisista sotilastehtävissä eroavan merkittävästi toisistaan.²³ Miesten mielestä naiset saattavat saada etua sukupuolestaan, heitä suositaan ja he saavat näkyvyyttä. Sotilasnaiset sen sijaan kokevat tuen puutetta sekä ulkopuolisuutta miesten verkostoista ja pohtivat tarkkaan, mitä epäkohtia voivat nostaa esiin ilman, että se vaikuttaisi haitallisesti uralla etenemiseen.

Saman tutkimuksen mukaan Puolustusvoimissa työskentelevistä naisista 17 prosenttia ja miehistä 5 prosenttia oli kokenut häirintää silloisessa työpäikkassään.²⁴ Seksuaalinen häirintä ja sukupuoleen liittyvä syrjintä ovat muuta yhteiskuntaa yleisempiä ilmiöitä miesvaltaisilla aloilla. Häirintää ja syrjintää saatetaan käyttää välineinä sellaisten yhteisön jäsenten rankaisemiseen, jotka rikkovat vallitsevia normeja. Tästä kertoo myös se, että upseerinaisista häirintää oli tutkimuksen mukaan kokenut jopa 37 prosenttia. Siviilinaisten häirintäkokemuksiin verrattuna tutkijat havaitsivat upseerinaisten kokemuksista kolme leimaavaa piirrettä: sietämisen kulttuurin korostuminen, vaikenemiseen painostaminen ja ”hyvän jätjän” maineesta kiinnipitäminen.

Useissa sotilasnaisia koskevissa tutkimuksissa on nostettu esiin strategioita, joiden avulla naiset pyrkivät sopeutumaan ja löytämään paikkansa perinteisen maskuliinisessa sotilasyhteisössä.²⁵ Omassa tutkimuksessani²⁶ olen hyödyntänyt sukupuolen tekemisen käsitettä ja siihen liittyvää laajaa tutkimusperinnettä²⁷ tarkastellessani suomalaisten upseerinaisten sopeutumisen strategioita. Päällimmäisenä ajatuksena sukupuolen tekemisen käsitteessä on, että sukupuoli rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sitä ohjaavat ja rajoittavat kulttuuriset normit. Maskuliinisuuksien ja feminiinisyysien harjoittaminen eivät kuitenkaan ole suoraan sukupuolesta riippuvaisia, vaan niitä voidaan harjoittaa myös sukupuolen normeja ja rajoja ylittäen.

23 Leinonen, M. & Nikkanen, R. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. (2012). Sukupuolten tasa-arvo puolustusvoimissa. Kehittämistarpeiden näkökulma asepalvelusta suorittavien ja henkilöstön kokemuksiin. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto.

24 Emt.

25 Mm. Haaland, T. L. (2012). Friendly War-Fighters and Invisible Women. Perceptions of Gender and Masculinities in the Norwegian Armed Forces on Missions Abroad. Teoksessa: Kronsell, A. & Svedberg, E. (toim.), *Making Gender, Making War. Violence, Military and Peacekeeping Practices*. New York: Routledge, 63–75; Jacoby, T. A. (2010). Fighting in the Feminine: The Dilemmas of Combat Women in Israel. Teoksessa: Sjöberg, L. & Via, S. (toim.), *Gender, War and Militarism. Feminist Perspectives*. Santa Barbara, California: Praeger Security International, 80–90; Via, S. (2010). Gender, Militarism, and Globalization: Soldiers for Hire and Hegemonic Masculinity. Teoksessa: Sjöberg, L. & Via, S. (toim.), *Gender, War and Militarism. Feminist Perspectives*. Santa Barbara, California: Praeger Security International, 42–53; Sasson-Levy, O. (2005). Feminism and Military Gender Practices: Israeli Women Soldiers in "Masculine" Roles. *Sociological Inquiry* 73(3), 440–465.

26 Kouri, S. (2018). Upseerinaisten sukupuolen tekemisen tavat. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 31(2), 9–22.

27 Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge; West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society* 1(2), 125–151.

Tutkimuksessani upseerinaisista olen löytänyt neljänlaisia sukupuolen tekemisen tapoja, joiden avulla naiset ovat pyrkineet sopeutumaan ja löytämään paikkansa miesvaltaisessa sotilasyhteisössä.²⁸ Yksi näistä oli sukupuolineutraaliuden rakentaminen, johon viitataan tämän luvun alussa. Sotilaan sukupuolen häivyttäminen ei varsinaisesti ole sukupuolittuneisuuden purkamista, sillä se kätkee alleen sotiluuden taustalla olevat maskuliiniset normit. Toiseksi sukupuolen tekemisen tavaksi olen nimennyt feminiinisten piirteiden aktiivisen ja tiedostetun häivyttämisen. Tämä liittyy erityisesti ammatillisen uskottavuuden rakentamiseen. Kolmantena tapana upseerinaiset tekevät eroa toisiin naisiin ja esittävät itsensä poikkeuksellisina erottautuen perinteisestä feminiinisyydestä. Eron tekemisen osana on maskuliinisuuksien harjoittaminen niin työssä kuin vapaalla. Neljäs sukupuolen tekemisen tapa on feminiinisyyksien liittäminen sotiluuteen ja sitä kautta maskuliinisten normien haastaminen ja purkaminen. Toisaalta tähän tapaan liittyvät myös äitiyden ja hoivan harjoittaminen, joka taas osaltaan vahvistaa stereotyyppisiä kulttuurisia odotuksia naisia kohtaan. Fyysiseltä iältään ja virkaiältään vanhemmat upseerinaiset kuvaavat löytäneensä pikkuhiljaa hyvän tasapainon naiseutensa, naisellisuutensa ja sotiluutensa välille. Oman paikan löytäminen työyhteisössä ja hyvä ammatillinen itsetunto antavat rohkeutta toteuttaa sotiluutta omalla tavalla, naisellisuutensa säilyttäen.

Ammattisotilaina työskentelevien naisten kohdalla puhutaan usein heidän integroitumisestaan miesvaltaiseen sotilasorganisaatioon. Leinonen ja muut²⁹ nostavat tasa-arvotutkimuksensa päätteeksi esiin varsin oleellisen kysymyksen siitä, mitä integraatiolla oikeastaan tarkoitetaan. Samaa kysymystä olen pohtinut oman tutkimukseni tiimoilta. Tuleeko naisten sopeutua ja sopeuttaa itsensä Puolustusvoimien kulttuuriin vai tapahtuuko muutosta myös organisaation tasolla? Suomen asevoimia tarkasteltaessa omana erityispiirteenä on kaikkia miespuolisia kansalaisia koskeva asevelvollisuus, joka vaikuttaa suuresti niin Puolustusvoimiin organisaationa kuin sen yhteiskuntasuhteeseen ja suomalaiseen yhteiskuntaan sinänsä. Siksi kysymys naisten asemasta ja roolista Puolustusvoimissa ei ole lainkaan triviaali, vaan sillä on laajat yhteiskunnalliset vaikutukset. Myös yhteiskunnan muutokset vaikutta-

²⁸ Kouri, S. (2018). Upseerinaisten sukupuolen tekemisen tavat. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 31(2), 9–22.

²⁹ Leinonen, M. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. & Nikkanen, R. (2017). Naisten ja miesten vuorovaikutus ja osallisuus asepalveluksessa tasa-arvon näkökulmasta. *Working Papers* 96. Tampere: Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto.

vat puolustusvoimiin ja sen kulttuuriin, vaikka suuren traditionaalisen instituution muutos onkin hidasta.

Pitkälti jokainen Suomen puolustusvoimissa työskentelevä upseeri kulkee urapolkua, jonka alkutaipaleella tehtävänä on varusmiesten kouluttaminen. Varusmieskoulutus tarjoaa upseerin työssä runsaasti asiakastyyppejä kohtauksia, jotka vaativat upseereilta tunnettyötä³⁰, jota ei välttämättä usein mielletä osaksi ammattisotilaan tehtävää. Varusmieskoulutus ei käytännössä ole vain kouluttamista, vaan se on varusmiesten kohtaamista, heidän tukemistaan haastavassa toimintaympäristössä ja nuorten ihmisten tukemista kyseisessä elämänvaiheessa. Tähän osa-alueeseen kuuluvat myös myötätunto, hoiva ja muut niin kutsutut ”pehmeät” tunteet, jotka stereotyyppisesti ajatellaan sotilaan työssä ulkopuolelle jätettäviksi.

Perinteisen maskuliinisissa ympäristöissä toimivat ja työskentelevät naiset joutuvat usein kamppailemaan stereotyyppisiä odotuksia ja ennakkoluuloja vastaan. Fyysisten haasteiden lisäksi naisten oletetaan pärjäävän miehiä huommin kilpailullisuutta ja kovuutta vaativissa tilanteissa.³¹ Nykyajan johtaminen on kuitenkin hyvin moninaista – myös hierarkkisessa armeijaympäristössä. Tutkimusten³² mukaan johtaminen hyötyy feminiinisistä piirteistä, kuten innostavuus, tuki ja rohkaisu, olivat ne sitten miehen tai naisen esittämiä.

Nykyajan postmodernissa yhteiskunnassa on yhä enemmän vapautta rakentaa ja tehdä sukupuolta. Vaikka sukupuolen hierarkioista, rooleista ja normeista ei olla päästy kokonaan vapaaksi, sukupuoli on entistä liukuvampi, liikkuvampi ja refleksiivisempi. Maskuliinisuus ei välttämättä kiinnity suoraan tai itsestään selvästi miehiin tai feminiinisyys naisiin. Työelämän tutkimuksen kentällä puhutaan kulttuurisesta feminisaatiosta, joka merkitsee feminiiniseksi miellettyjen ominaisuuksien suurempaa arvostusta työelämässä.³³ So-tilasorganisaation tutkimuksessa feminisaatiosta on puhuttu lähinnä koskien naisten määrän kasvamista³⁴, mutta erityisen mielenkiintoista on tarkastella

³⁰ Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.

³¹ Eagly, A. H. (2007). *Female Leadership Advantage and Disadvantage: Resolving the Contradictions*. *Psychology of Women Quarterly* 31(1), 1–12.

³² Julkunen, R. (2010). *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.

³³ Adkins, L. (2002). *Revisions: Gender and Sexuality in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.

³⁴ Boulégué, J. (1991). "Feminization" and the French Military: An Anthropological Approach. *Armed Forces and Society*, 17(3) 343–362.

nimenomaan kulttuurista feminisaatiota asevoimien kontekstissa. Kiinnostava kysymys on, murtaako ja muuttaako se stereotyyppistä käsitystä sotiluu-
desta sekä siihen liitettäviä normeja ja arvostuksia. Omassa tutkimuksessani
pyrin pureutumaan nimenomaan tähän kysymykseen. Stereotyyppioista va-
pautuminen ja perinteisten maskuliinisten normien murtuminen tarjoaisi
niin naisille kuin miehille enemmän tilaa harjoittaa sotiluu- ja hyödyttäisi
myös organisaatiota, kun kunkin vahvuusalueet otettaisiin laajemmin käyt-
töön.

Turvallisuuden muuttuvat kasvot

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) mielipidetutkimuk-
sen mukaan suomalaisista 68 prosenttia oli vuonna 2019 sitä mieltä, että jos
Suomeen hyökätään, suomalaisten olisi puolustauduttava aseellisesti, vaikka
tulos näyttäisi epävarmalta. Miehistä 78 prosenttia oli tätä mieltä ja naisista
58 prosenttia.³⁵ Sukupuolten väliseen eroon maanpuolustustahdon osalta voi
olla useita selittäviä syitä, mutta haluan tässä nostaa kysymyksen maanpuo-
lustusosallisuudesta.³⁶ Vain miehiä koskeva yleinen asevelvollisuus uusintaa
maanpuolustuksen ja turvallisuuden sukupuolittuneisuutta ja sulkee naisia
pois osallisuudesta. Naiset ovat yhä suurelta osin puolustamisen ja turvaarni-
sen kohteita aktiivisen toimijuuden sijaan. Itsensä kokeminen ulkopuoliseksi
toimijuudesta tai jopa maanpuolustuksen ja turvallisuuden diskursseista on
varmasti omiaan heikentämään myös uskoa järjestelmään.

Viime aikoina suomalaisen asevelvollisuusjärjestelmän sukupuolittunei-
suudesta on alettu käydä yhä enemmän julkista keskustelua. MTS:n tutki-
muksesta käy ilmi, että nykyistä järjestelmää kannattaa miehistä 81 prosenttia
ja naisista 73 prosenttia.

Risto Siilasmaan johtama asevelvollisuustyöryhmä (2010) totesi kymmenen
vuotta sitten asevelvollisuuden yhteiskunnallisia vaikutuksia selvittäessään,
että kutsunnat voitaisiin "haluttaessa" laajentaa koskemaan myös naisia. Pe-
rusteluna oli lähinnä syrjäytymisen ehkäiseminen. Nykyinen puolustusmi-

³⁵ Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (2019). Suomalaisen mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuk-
sesta ja turvallisuudesta. Helsinki: Puolustusministeriö.

³⁶ Tallberg, T. (2017). Yhteiskunnallinen turvallisuustyönjako: miten tutkia maanpuolustusta toimintana ja sosiaalisina suhteina?
Teoksessa: Tallberg, T. & Ojajärvi, A. & Laukkanen T. (toim.). Puolustuslinjalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta
maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 197, verkkojulkaisuja 122,
sarja: Kenttä, 180–203.

nisteri, Antti Kaikkonen, on ilmaissut pitävänsä hyvänä, että entistä suurempi määrä naisia suorittaisi asepalveluksen. Hänen mukaansa kutsuntojen ulottaminen naisiin ja tätä kautta informaation tarjoaminen voisi olla yksi keino rekrytoida lisää naisia palvelukseen. Asevelvollisuusjärjestelmän kehittämistä varten perustetaan parlamentaarinen komitea, joka selvittää paitsi kutsuntojen laajentamista myös mahdollisuutta naisten kansalaispalveluvelvollisuuteen.³⁷ Vielä jonkin aikaa sitten Puolustusvoimat torjui ajatuksen kutsuntojen järjestämisestä kaikille naisille. Pääesikunnan silloin antaman lausunnon mukaan tämä voisi johtaa "hallitsemattomasti lisääntyvään haluun suorittaa vapaaehtoinen asepalvelus". Perusteluiksi annettiin riittämättömät resurssit niin tilojen, henkilöstön sekä talouden suhteen. Katsottiin myös, ettei puolustusvoimien sodanajan vahvuutta ole tarpeen kasvattaa.³⁸ Puolustusvoimien nykyinen komentaja Timo Kivinen on kuitenkin suhtautunut ajatukseen myönteisesti. Hän lausuu myös Puolustusvoimien tavoitteeksi kasvattaa naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittavien määrää.³⁹

Naisten osallistamisen konfliktien ratkaisemiseen ja rauhantyöhön on todettu olevan äärimmäisen tärkeää. Suomi on arvostettu toimija kriisinhallintakentällä ja naisia halutaan rekrytoida enenevässä määrin kriisinhallintatehtäviin. Sotilaallisiin tehtäviin niin Suomessa kuin maailmalla edellytetään varusmiespalveluksen suorittamista. Niin kauan kuin naisten osuus varusmiesten kokonaismäärästä pysyttelee 2–3 prosentin tietämällä, rekrytointipooli ei tule olemaan kovin suuri. Suomi on monella mittarilla maailman kärkimaita, mitä tulee sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Yksittäisistä epäkohdista tämän asian suhteen miehiä koskeva asevelvollisuus on ehkä suurimpia. Uskottavuutta myös kansainvälisellä kentällä lisää entisestään "elä niin kuin saarnaat" -periaate. Asia on tärkeä erityisesti siksi, että vaikutukset ulottuvat pitkälle yhteiskunnan eri tasoille myös rauhan aikana.

Yksi väitöskirjatutkimukseni naisaineistosta esiin noussut asia on samais-
tumiskohteiden puute. Tällä hetkellä Puolustusvoimissa on yksi naispuolinen

³⁷ Loikkanen, J. (2020). Puolustusministeri Kaikkonen selvittäisi naisille kutsuntoja ja kansalaispalvelusta – "Voisi olla kevyempi malli, vaikka 2–3 kuukautta". MTV uutiset 18.1.2020. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/puolustusministeri-kaikkonen-selvittaisi-naisille-kutsuntoja-ja-kansalaispalvelusta-voisi-olla-kevyempi-malli-vaikka-2-3-kuukautta/7694502#gs.xvrqr0> (luettu 29.2.2020).

³⁸ Mantsinen, J. & Roslund, R. (2017). Pääesikunta torjuu naisten kutsunnat: "Hallitsemattomasti lisääntyvä halu suorittaa asepalvelus". Aamulehti 6.2.2017. Saatavilla: <https://www.aamulehti.fi/a/24256174> (luettu 28.2.2020).

³⁹ Hyttinen, T. Kutsunnat pakollisiksi myös naisille? Puolustusvoimien komentaja suhtautuu myönteisesti – näin paljon uudistus maksaisi! MTV-uutiset 20.1.2020. Saatavilla: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kutsunnat-pakollisiksi-myos-naisille-puolustusvoimien-komentaja-suhtautuu-myonteisesti-nain-paljon-uudistus-maksaisi/7696670#gs.ttc4r4> (luettu 29.2.2020).

everstiluutnantti ja naispuolisia majureita on muutamia. Mitä enemmän ja mitä korkeampiin asemiin naisia sotilasorganisaatiossa nousee, sitä paremmin myös hierarkian alemmilla tasoilla olevilla naisilla – niin varusmiehillä kuin ammattisotilailla – on esikuvia, joita katsoa ylöspäin ja joiden esimerkkiä seurata. Korkeissa asemissa toimivat upseerinaiset ovat myös ulospäin näkyvämpiä ja muuttavat osaltaan kuvaa sotilaasta. Kansainvälisestikin huomiota saanut Suomen nykyinen naisenenemmistöinen hallitus on osaltaan muuttanut vallan kasvoja, jotka ovat perinteisesti olleet varsin miehiset. Kun ensimmäiset naiset nousivat aikanaan työelämässä johtaviin asemiin, he joutuivat omaksumaan miestapaisten käytöksen. Sama tilanne oli politiikan ensimmäisillä naisilla ja niin myös ensimmäisillä sotilasnaisilla. Kun lasikattoja on murrettu ja ensimmäiset ovat raivanneet latua seuraaville, tilanne ei ole enää väistämättä sama. Vallan kasvojen muuttuminen monipuolisemmiksi avaa tilaa ja toimijuutta kaikilla tasoilla. Myös turvallisuuden kasvot olisi syytä muuttaa edustamaan paremmin koko suomalaista yhteiskuntaa ja sen moninaisuutta.